

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ:

ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ:
ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΗΣ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ
ΧΡΗΣΗ ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ
ΓΛΩΣΣΑΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΟΝΤΕΣ: ΤΣΙΓΚΟΥ ΜΑΡΙΑ, ΛΙΒΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΣ

ΦΟΙΤΗΤΡΙΑ: ΘΕΟΔΟΣΙΑ ΧΑΡΑ ΣΩΤΗΡΟΠΟΥΛΟΥ (ΞΔ2013038)

ΠΑΤΡΑ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2024

ΣΤΟ ΔΡΟΜΟ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΙΣΟΤΗΤΑ: ΣΧΟΛΙΑΣΜΟΣ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ ΤΗΣ
ΟΛΟΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΗ ΧΡΗΣΗ
ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΗΣ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΛΩΣΣΑΣ

Περίληψη

Η παρούσα μελέτη διερευνά τον αντίκτυπο του γλωσσικού σεξισμού, δίνοντας έμφαση στη σημασία της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας στις υπηρεσίες διερμηνείας του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου. Εμβαθύνει στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου για την ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα, υπογραμμίζοντας τον ρόλο τους στην προώθηση της γλωσσικής πολυμορφίας και της ισότητας των φύλων.

Εξετάζοντας την πρακτική εφαρμογή της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας κατά τη διάρκεια μιας ελληνικής διερμηνείας σε μια σύνοδο ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, η μελέτη προσφέρει πληροφορίες για τις προκλήσεις και τις επιτυχίες της προώθησης της συμπερίληψη στον κοινοβουλευτικό λόγο.

Καθώς η γλώσσα διαμορφώνει τις αντιλήψεις, η υιοθέτηση της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας αναδεικνύεται ως ένα κρίσιμο βήμα προς ένα πιο συμπεριληπτικό ευρωπαϊκό πολιτικό τοπίο. Αυτή η εργασία συμβάλλει στη συνεχιζόμενη συζήτηση για τη γλωσσική ισότητα, τονίζοντας τον ρόλο της γλώσσας στην προώθηση των προοδευτικών κοινωνικών αλλαγών.

Abstract

This paper explores the impact of linguistic sexism, emphasizing the significance of gender-neutral language within the European Council's Interpreting services. It delves into the European Parliament's directives on gender-neutral language, underscoring their role in promoting linguistic diversity and gender equality.

Examining the practical application of gender-neutral language during a Greek interpretation in a European Parliament plenary session, the study offers insights into the challenges and successes of fostering inclusivity within parliamentary discourse.

As language shapes perceptions, adopting gender-neutral language emerges as a crucial step toward a more inclusive European political landscape. This paper contributes to the ongoing conversation on linguistic equality, highlighting language's role in driving progressive social change.

Λέξεις Κλειδιά

Βιολογικό Φύλο, Κοινωνικό Φύλο, Γλωσσικός Σεξισμός, Gender Maistreaming, Ουδέτερη ως προς το Φύλο Γλώσσα

Table of Contents

Περίληψη	4
Abstract	4
Λέξεις Κλειδιά	5
Εισαγωγή	7
Γλωσσικός σεξισμός	9
Η ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα	14
Διερμηνεία	19
Σχολιασμός της Διερμηνείας της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.	23
Γενικοί Κανόνες-Προτάσεις.....	25
Επίλογος.....	27
Βιβλιογραφικές Αναφορές	28

Εισαγωγή

Στον Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2000) στα άρθρα 21 και 23, επισημαίνεται ότι απαγορεύεται κάθε διάκριση λόγω φύλου, και η ισότητα ανδρών και γυναικών θα πρέπει να αντικατοπτρίζεται σε όλους τους τομείς, όπως μεταξύ των άλλων στην χρήση της γλώσσας. Ο Coates (1998, στη Litosseliti, 2013) αναφέρει πως δεν υπάρχει ουδέτερη ομιλία και πως όποτε μιλάμε πρέπει να διαλέξουμε ανάμεσα σε διαφορετικά συστήματα νοημάτων, και διαφορετικές ομάδες. Στο εξελισσόμενο τοπίο της χρήσης της γλώσσας, η αντιμετώπιση του γλωσσικού σεξισμού έχει γίνει μια κομβική πτυχή της προώθησης της ένταξης και της κατάργησης των παραδοσιακών κανόνων φύλου.

Η παρούσα εργασία εμβαθύνει στη χρήση της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας, διερευνώντας τη σημασία και την εφαρμογή της στις υπηρεσίες Διερμηνείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Ο γλωσσικός σεξισμός, όπου η αρσενική μορφή ευνοείται ιστορικά, διαιωνίζει τις ανισότητες και ενισχύει τα έμφυλα στερεότυπα. Αναγνωρίζοντας αυτό, υπάρχει μια αυξανόμενη συνειδητοποίηση της ανάγκης για γλώσσα ουδέτερη ως προς το φύλο για τη δημιουργία ενός πιο δίκαιου και συμπεριληπτικού λόγου.

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της υπεράσπισης της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας, παρέχοντας σαφείς οδηγίες για την ενθάρρυνση της γλωσσικής πολυμορφίας και την προώθηση της ισότητας των φύλων. Η μελέτη μας αυτή εξετάζει αυτές τις οδηγίες και τις επιπτώσεις τους, ρίχνοντας φως στη δέσμευση για την προώθηση ενός γλωσσικού περιβάλλοντος που υπερβαίνει τα παραδοσιακά δυαδικά φύλα.

Για να καταδειχθεί η πρακτική εφαρμογή αυτών των αρχών, αναλύεται ένα συγκεκριμένο παράδειγμα - μια διερμηνεία στα ελληνικά κατά τη διάρκεια μιας ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αναλύοντας αυτήν την διερμηνεία, αποκτούμε γνώσεις σχετικά με τις προκλήσεις στην εφαρμογή της γλώσσας ουδέτερης ως προς το φύλο στο δυναμικό πλαίσιο του ευρωπαϊκού κοινοβουλευτικού λόγου. Σημειώνουμε ότι μελετούμε και εξετάζουμε παραδείγματα χρήσης σεξιστικής ή ουδέτερης γλώσσας μόνο την ελληνική γλώσσα

Καθώς ξεκινάμε αυτή την εξερεύνηση, γίνεται φανερό ότι η γλώσσα, ως ισχυρό εργαλείο, παίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των αντιλήψεων και στην ενίσχυση των κοινωνικών κανόνων. Η υιοθέτηση της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας στις υπηρεσίες διερμηνείας όχι μόνο ευθυγραμμίζεται με τις αρχές της ισότητας, αλλά αντικατοπτρίζει επίσης τη δέσμευση για ένα πιο περιεκτικό και ποικιλόμορφο ευρωπαϊκό πολιτικό τοπίο.

Γλωσσικός σεξισμός

Το βιολογικό φύλο (sex) σχετίζεται με φυσικές και ανατομικές διαφορές, καθώς και με τα διαφορετικά χρωμοσώματα μεταξύ γυναικών και ανδρών (XX για τις γυναίκες, XY για τους άντρες). Αυτό είναι γενετικά καθορισμένο, ώστε να χωρίζονται τα φύλα σε θηλυκό και αρσενικό κατά τη γέννηση.

Όπως αναφέρουν οι Jule (2008), Παπαταξιάρχης (1997) και Μακρή-Τσιλιπάκου (2004) στην Αθανασίου (2022), κοινωνικό φύλο (gender), ως κοινωνική κατασκευή-διαμόρφωση του βιολογικού φύλου, ορίζεται ως ένα προϊόν της εκάστοτε κοινωνίας και κουλτούρας, καθορίζοντας την ένταξή σου στο ανδρικό ή γυναικείο φύλο. Δημιουργείται και επιβάλλεται μέσω συνεχών διαδικασιών από τις κοινωνικές ομάδες. Συνδέεται με κοινωνικές, πολιτισμικές, ιστορικές και ψυχολογικές παραμέτρους και, όπως υπογραμμίζει η Βέικου (2012, στην Αθανασιάδου, 2022) περιλαμβάνει χαρακτηριστικά που η κοινωνία αποδίδει στην αρρενωπότητα (masculinity) ή τη θηλυκότητα (femininity), δηλαδή το κοινωνικά καθορισμένο πλαίσιο των διαφορών μεταξύ των δύο φύλων ψυχολογικά (Παυλίδου, 2006).

Κοιτώντας τον άνδρα και την γυναίκα, οργανισμοί όπως ο ΟΗΕ, αλλά και η Ευρωπαϊκή Ένωση, επισημαίνουν ότι η ισότητα των φύλων αποτελεί θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα και ταυτόχρονα θέτει τις βάσεις για έναν ακμάζοντα κόσμο (Ηνωμένα Έθνη, 2020). Η επίτευξη αυτής της ισότητας έχει στηριχθεί σε διάφορες στρατηγικές, με το gender mainstreaming να αποτελεί μια από αυτές.

Το gender mainstreaming εφαρμόζει πέντε αρχές, με την πρώτη αρχή να συνδέεται άμεσα με την χρήση μη σεξιστικής γλώσσας (Gender-Sensitive Language). Συγκεκριμένα, όπως αναφέρει το γραφείο για το gender mainstreaming (Office for Gender Mainstreaming, 2021), κείμενα που απευθύνονται και στα δύο φύλα, όπως διαφημίσεις, δηλώσεις, δημοσιεύσεις στο διαδίκτυο κ.λπ., πρέπει να διασφαλίζουν την ισότητα στην ορατότητα των ανδρών και των γυναικών. Αυτό συμπεριλαμβάνει την προσοχή στον τρόπο που απεικονίζονται τα φύλα.

Όπως φαίνεται στην έρευνα της Παπαδημητρίου (2021: 9-10), υπάρχει μια διάκριση και μια διαφορετική μεταχείριση ανάμεσα στα δύο φύλα. Αυτή η διάκριση αντικατοπτρίζεται σε ποικίλα επίπεδα, από τα χρωματιστά ρούχα έως τα παιχνίδια των παιδιών, και από τον επαγγελματικό προσανατολισμό των εφήβων έως των μεταγενέστερων ενηλίκων. Τα πολιτισμικά προϊόντα που σχετίζονται με τα ροζ παιχνίδια των κοριτσιών, όπως η πρώτη τους κουζίνα, ή τα μπλε παιχνίδια

των αγοριών, όπως το στηθοσκόπιο ενός γιατρού, αλλά και η ίδια η γλώσσα, αποδεικνύουν την έλλειψη αντιστοιχιών θηλυκού γένους σε σημαντικά επαγγέλματα.

Κατ' αναλογία προς τα ροζ παιχνίδια των κοριτσιών, τα οποία καταλήγουν να χρωματίζουν την πρώτη τους κουζίνα, και στα μπλε παιχνίδια των αγοριών, όπου χρωματίζουν το στηθοσκόπιο ενός γιατρού, καθώς και στη γλώσσα, υπάρχει έλλειψη αντιστοιχιών θηλυκού γένους σε σημαντικά επαγγέλματα, όπως του συνταγματάρχη, του βουλευτή (όπου πρόσφατα εμφανίζεται η αντιστοιχία της βουλευτριάς), του δικηγόρου ή του γιατρού. Αυτές οι ανισότητες μπορεί να επηρεάσουν τον επαγγελματικό προσανατολισμό των μελλοντικών ενηλίκων, ενθαρρύνοντας ή αποθαρρύνοντας τους νέους ανθρώπους ανάλογα με το φύλο τους.

Το λεξικό του Τριανταφυλλίδη ορίζει ως *σεξισμό* το σύνολο των διακρίσεων με βάση το φύλο. Βασίζεται στη δυϊστική ιδεολογία για τα φύλα (αρσενικό-θηλυκό) δημιουργώντας αυθαίρετες κατηγοριοποιήσεις για τις γυναίκες και τους άνδρες (Γαλανού, 2014: 38). Οφείλεται επίσης στην ύπαρξη της αντίληψης ότι το ένα φύλο είναι ανώτερο από το άλλο εξαιτίας των βιολογικών τους διαφορών, δημιουργώντας ανισότητα και εξουσιαστικές σχέσεις μεταξύ των φύλων (Μαλτέζου & Καλαουζίδης, 2020). Το φύλο το οποίο βιώνει αυτή την ανισότητα πιο συχνά και πιο έντονα και θεωρείται υποδεέστερο του άλλου είναι το γυναικείο (Μελέτη, 2015). Άλλωστε, και πάλι σύμφωνα με το λεξικό του Τριανταφυλλίδη ο σεξισμός είναι απόρροια της ανδροκρατικής νοοτροπίας.

Η σχέση γλώσσας και σεξισμού

Η γλώσσα, όπως και η κοινωνία στην οποία μιλιέται, είναι ένας ζωντανός οργανισμός. Βρίσκεται διαρκώς σε εξέλιξη, επηρεάζοντας η μία την άλλη. Η εξέλιξη της κοινωνίας δηλαδή, επηρεάζει την εξέλιξη του λεξιλογίου και της φρασεολογίας των μελών της, άρα η ίδια η γλώσσα αλλάζει ακολουθώντας τις κοινωνικές αλλαγές (Τσίγκου, 2020: 21).

Η Τσίγκου (2020), ως προς τη γλώσσα και τη σχέση της με την κοινωνία παρατηρεί πως «η γλώσσα αποτελεί μέσο ανάπτυξης και διατήρησης σχέσεων ανάμεσα στα μέλη της κοινωνίας» (Τσίγκου 2020:17). Αποτελεί στοιχείο ταυτότητας του ομιλητή, αλλά και κοινό στοιχείο ταυτότητας και αλληλεγγύης ανάμεσα στα μέλη της κοινωνικής ομάδας, με παράλληλο ρόλο διαφοροποίησής τους από τα μη μέλη.

Δεδομένου ότι η γλώσσα αντικατοπτρίζει την κοινωνία μας, οι έμφυλες διακρίσεις απαντώνται καθημερινά στο λόγο και στη γλώσσα, κι έτσι συναντάμε το γλωσσικό ρατσισμό (Τσολακίδου, 2001, Mills, 2008), ο οποίος αποτελεί μία από τις πιο διαδεδομένες εκφάνσεις του σεξισμού (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου, 2018). Σύμφωνα με τον Mills (2008), συνίσταται κυρίως στην χρήση γλώσσας που υποδαυλίζει και συντηρεί τα στερεότυπα φύλου και τις διακρίσεις ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες. Το φύλο το οποίο υποβαθμίζεται πιο συχνά και πιο ποικιλοτρόπως είναι -όπως και στην περίπτωση του σεξισμού- το γυναικείο (Μοσχοβάκου & Χατζηαντωνίου, 2018). Μάλιστα, δεν είναι λίγες οι φορές που οι διάφορες γλωσσικές εκφράσεις κανονικοποιούν τις πράξεις υποτίμησης του γυναικείου φύλου. Σύμφωνα με τις Κογκίδου και Γκασούκα (2010), ο γλωσσικός σεξισμός σαν φαινόμενο απαντάται στις γλωσσικές αλληλεπιδράσεις μέσα σε κοινωνίες όπου κυρίαρχος είναι ο άνδρας. Η σεξιστική γλώσσα είναι ένα παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο μια κοινωνία ή μία κουλτούρα προωθεί τις αξίες της από μια ομάδα στην άλλη και από μια γενιά στη άλλη (Holmes, 2016). Επομένως, αποδεικνύεται ότι η κοινωνία συντηρεί κυριαρχικούς ή και ηγεμονικούς λόγους σχετικούς με τους ρόλους του άνδρα και της γυναίκας στο εκάστοτε κοινωνικοπολιτισμικό πλαίσιο (Γκασούκα & Γεωργαλλίδου, 2018).

Ο γλωσσικός σεξισμός απαντάται σε ποικίλα επίπεδα γλωσσικής ανάλυσης, όπως η μορφολογία, η σύνταξη και η σημασιολογία (Τσαμπούκας, 2016). Περιληπτικά, θα μπορούσαμε να κάνουμε την ακόλουθη κατηγοριοποίηση ως χαρακτηριστικό χρήσης της σεξιστικής γλώσσας, που, όπως θα δούμε, αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της γλώσσας που χρησιμοποιούμε όλοι μας:

1. Χρήση του αρσενικού γένους για να δηλώσει και τα δύο γένη, πχ «οι μαθητές του σχολείου».
2. Προσωποποίηση των επαγγελμάτων, δηλαδή ο/η δικηγόρος, αλλά η δασκάλα
3. Πρόταξη του αρσενικού ονόματος στα ζεύγη ανδρικών-γυναικείων: «Ο Γιάννης και η Μαρία είναι χαρούμενοι».
4. Χρήση ονομαστικών αναφορών, δηλαδή «ο κύριος Σωτηρόπουλος» (ονομαστική) αλλά «η κυρία Σωτηροπούλου» (γενική).
5. Χρήση σημασιολογικών στερεοτύπων «Φέρσου σαν άνδρας. Μην είσαι γυναικούλα» ή «Έμεινα γεροντοκόρη».

Σεξιστική γλώσσα στην επικοινωνία εκδηλώνεται επίσης μέσω παραδειγμάτων "mansplaining" (Συμβούλιο της Ευρώπης, 2020). Το "mansplaining" περιγράφει την περίπτωση όπου ένας άνδρας εξηγεί κάτι σε μια γυναίκα με υπεροπτικό τρόπο, υποθέτοντας πως δεν το γνωρίζει επαρκώς, παρά την περιττή φύση της εξήγησης. Ο όρος αυτός δημιουργήθηκε από τη συγγραφέα Rebecca Solnit το 2008, έπειτα από μια εμπειρία που περιέγραψε σε ένα πάρτι. Κατά την προσπάθεια του άνδρα να της εξηγήσει ένα βιβλίο που είχε γράψει, χωρίς να το έχει διαβάσει, υπέθεσε πως ήξερε περισσότερα από εκείνη. Αν και η Solnit δεν χρησιμοποίησε ακριβώς τον όρο "mansplain", αυτός δημιουργήθηκε συνήθως ως αποτέλεσμα παρόμοιων εμπειριών γυναικών (Black, κ.ά., 2019 στην Παπαδημητρίου, 2022).

Η γλωσσική πρακτική της υπεροχής του αρσενικού ονομάζεται γενικευτική/γενετική (generic) (Παυλίδου, 2006). Σύμφωνα με τις Γκασούκα και Γεωργαλλίδου (2014), το αρσενικό στην γλώσσα εμφανίζεται ως αντιπροσωπευτικό και για τα δύο φύλα, καθιστώντας τον "κανόνα" σε όλα τα είδη λόγου. Ως αποτέλεσμα, έχει δημιουργηθεί η εντύπωση ότι η γυναικεία ομιλία χαρακτηρίζεται από λογική υπολειπόμενη, μικρότερο λεξιλόγιο, επιπλέον ευαισθησία και, ουσιαστικά, έλλειψη αποτελεσματικότητας ή "έγκυρης" επικοινωνίας. Σύμφωνα μάλιστα με τις Αλβανούδη (2005) και Μελέτη (2015) η υπεροχή του αρσενικού γένους είναι μία διαγλωσσική πρακτική που απαντάται στην πλειοψηφία των γλωσσών που διαθέτουν την γραμματική κατηγορία του γένους.

Πράγματι, πρόκειται για μία γλωσσική πρακτική στην οποία έχουμε κοινωνικοποιηθεί και έτσι τη χρησιμοποιούμε αβίαστα. Για παράδειγμα, θα χρησιμοποιήσουμε τον όρο «Οι φοιτητές του τμήματος», αντί για «Οι φοιτητές και οι φοιτήτριες του τμήματος», αγνοώντας ή μη δίνοντας σημασία στην αριθμητική «υπεροχή» ή μη των «φοιτητριών» έναντι των «φοιτητών». Είμαστε σίγουροι και σίγουρες ότι με τη χρήση του αρσενικού όρου καλύπτονται και οι φοιτήτριες (γένους θηλυκού), κι έτσι δε νιώθουμε την ανάγκη να τις αναφέρουμε ξεχωριστά. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι η ανισότητα των φύλων είναι εγγεγραμμένη στη γλώσσα με το γυναικείο φύλο να παρουσιάζεται ως υποδεέστερο του ανδρικού, αφού δεν εμφανίζεται στον λόγο (Παυλίδου, 2006).

Ιδιαίτερο γλωσσολογικό ενδιαφέρον παρουσιάζουν σε επίπεδο της σημασιολογίας οι παράγωγες και σύνθετες λέξεις από τα λεξήματα *γυναίκα* και *άνδρας*. Σύμφωνα με τις Παυλίδου (2006) και Φραγκουδάκη (1988), ως πλήρη αντανάκλαση του πατριαρχικού μοντέλου θεώρησης της κοινωνίας, οι λέξεις που απορρέουν από τον όρο «άνδρας» συνήθως φέρουν θετική χροιά στη

σημασία τους. Αυτό παρατηρείται επίσης σε φράσεις που περιλαμβάνουν τον συγκεκριμένο όρο. Για παράδειγμα, οι σύνθετες λέξεις «ανδραγάθημα», «ανδροπρεπής» και «αντρειωμένος», καθώς και η φράση «Φέρθηκε σαν άνδρας», αναδεικνύουν μια φυσική ανωτερότητα που συνδέεται με το ανδρικό φύλο. Αντιθέτως, οι σύνθετες λέξεις και οι παράγωγες του όρου «γυναίκα» φέρουν αρνητικές αποχρώσεις. Αν και υπάρχουν περισσότερες σύνθετες λέξεις στο λεξικό για τον όρο «γυναίκα» σε σύγκριση με τον όρο «άνδρας», πολλές από αυτές φέρουν αρνητική σημασία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι συνήθως αποτελούνται από ένα πρώτο συνθετικό με αρνητική σημασία και ένα δεύτερο συνθετικό που σχετίζεται με το φύλο, όπως για παράδειγμα «παλιοκόριτσο», «βρομοκόριτσο», «παλιогύναικο», «παλιοθήλυκο» και άλλα. Μάλιστα, σύμφωνα με την έρευνα των Black, Buller, Hoyle και Todd (2019), η γλώσσα λειτουργεί ως μέσο καθιέρωσης των ανδρών ως "νόρμα" και των γυναικών ως το "άλλο". Σύμφωνα με τη Spender (1980, στο Γκασούκα και Γεωργαλλίδου, 2014), η γλώσσα και οι έννοιες διαμορφώθηκαν από τους άνδρες, που επιβάλλουν έναν "κανόνα" λόγω της κοινωνικής τους ισχύος. Κατά τη γνώμη της, οι γυναίκες είναι υποχρεωμένες να προσαρμόζουν λέξεις και έννοιες στις ανάγκες τους, παρόλο που αυτές δεν δημιουργήθηκαν γι' αυτές. Οι νέες αυτές λέξεις βρίσκονται αντιμέτωπες με ένα κοινό που ενδέχεται να τις απορρίψει, καθώς η πραγματικότητα διαμορφώνεται από εκείνους που κατέχουν τον έλεγχο της γλώσσας, δηλαδή τους άνδρες. Αντίστοιχα, η Litosseliti (2013) επιβεβαιώνει ότι η γλώσσα δεν αντικατοπτρίζει μόνο την κοινωνική πραγματικότητα, αλλά την διαμορφώνει επίσης. Η γλώσσα επηρεάζει τον τρόπο που αντιλαμβανόμαστε τους άλλους και τον εαυτό μας. Οι επιλογές μας στη γλώσσα συνδέονται με το κοινωνικό-πολιτισμικό πλαίσιο και τα χαρακτηριστικά μας ως ομιλητές.

Επιπροσθέτως, αξίζει να σημειώσουμε ότι σύμφωνα με την Παυλίδου (2006) τα θηλυκά επαγγελματικά ονόματα απασχόλησαν ιδιαίτερα τους δημοτικιστές, οι οποίοι ήδη από τη δεκαετία του '50 επιχείρησαν να βρουν κάποια λύση. Σχετικά με την επίλυση του προβλήματος αυτού, υπάρχουν τρεις προτεινόμενες προσεγγίσεις, όπως περιγράφονται από τη Μενεγάκη και τον Ευθυμίου (2009):

1. Η πρώτη προσέγγιση προτείνει τα "διγενή" επαγγελματικά ονόματα να διατηρούν τη λόγια κατάληξή τους, που είναι αρσενικού γένους, με το θηλυκό φύλο να δηλώνεται με προσθήκη προσδιορισμών σε θηλυκό γένος (όπως άρθρα, αντωνυμίες, επίθετα).

Προτείνεται ακόμη η προσθήκη σημαδεμένων λεξημάτων για να υποδεικνύεται το φύλο, π.χ. "η/ο βουλευτής, η/ο φιλόλογος".

2. Η δεύτερη εναλλακτική λύση, έχει προταθεί από τον Μανόλη Τριανταφυλλίδη και τους δημοτικιστές και προτείνει να προστεθούν στα αρσενικά ονόματα τα επιθήματα -ίνα, -ίσα, π.χ. "η βουλευτίνα, η επιστημόνισσα". Ωστόσο, αυτή η πρόταση δεν έγινε δεκτή, καθώς κυριάρχησαν οι λόγιοι τύποι των θηλυκών επαγγελματικών ονομάτων.
3. Η τρίτη προτεινόμενη προσέγγιση προτείνει ότι, όσον αφορά στα ονόματα που στο αρσενικό γένος έχουν κατάληξη -της, το θηλυκό όνομα να παίρνει την κατάληξη -τρια, π.χ. "δικάστρια, βουλευτρια, εφέτρια". Αυτή η πρόταση θεωρείται ως η επικρατέστερη από τους Μενεγάκη και Ευθυμίου, καθώς δεν προκύπτουν προβλήματα ως προς τον αριθμό ή την κλίση.

Τελικά, η επιλογή της τρίτης προτεινόμενης λύσης επισημαίνεται ως προτιμώμενη, κυρίως λόγω της επίσημης χροιάς που προσδίδει η κατάληξη -τρια, σύμφωνα με τις Μενεγάκη και Ευθυμίου.

Παράλληλα, αναγνωρίζεται ότι ορισμένοι θηλυκοί τύποι ενδέχεται να επηρεάσουν το κύρος ενός επαγγέλματος στον κοινωνικό τομέα. Ο προβληματισμός της Φραγκουδάκη (1988) για τον λόγο για τον οποίο που ορισμένες λέξεις όπως "χορεύτριες" υπάρχουν αλλά όχι "βουλευτριες" εξετάζεται, με την επιχείρηση ερμηνείας μέσω του γλωσσικού αισθήματος και της αρνητικής χροιάς που ενδέχεται να φέρουν ορισμένα επιθήματα.

Η ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα

Δεδομένου ότι η γλώσσα βρίσκεται σε μία συνεχή διαδικασία εξέλιξης, είναι απαραίτητο να αντιπροταθούν εναλλακτικοί τρόποι χρήσης της, ώστε να επιτευχθεί η εξάλειψη του γλωσσικού σεξισμού. Η γλώσσα αποτελεί κοινωνική πρακτική και ενέχει διαφορετικές ιδεολογίες στο εκάστοτε πλαίσιο. Ενώ οι γλωσσικές πρακτικές και οι λόγοι επηρεάζονται από το κοινωνικό

γίνεσθαι, συγχρόνως πραγματοποιείται και μια αντίστροφη διαδικασία, καθώς οι ίδιοι οι λόγοι επηρεάζουν και διαμορφώνουν τα άτομα και κατ' επέκταση την κοινωνική δομή. Αυτή η αλληλένδετη λειτουργία γλώσσας και κοινωνίας διατηρείται από τα άτομα που βρίσκονται σε εξουσιαστικές θέσεις.

Είναι αυτή η ανάγκη μας, η οποία αντικατοπτρίζει τόσο τις επιταγές της ζωής μέσα σε μία κοινωνία, όσο και η εξέλιξη της τελευταίας, που δημιουργεί την εξέλιξη, την αλλαγή αλλά και τη δημιουργία των γλωσσών. Άλλωστε, σύμφωνα με τη Φραγκουδάκη (2001), αντίθετα με όλα τα λοιπά ανθρώπινα, που ο χρόνος με την αλλαγή και την αλλοίωση τα φθείρει έως και τα εξαφανίζει, η γλώσσα είναι το μόνο κοινωνικό φαινόμενο που έχει την ενδιαφέρουσα ιδιοτυπία να διαρκεί στον χρόνο επειδή αλλάζει και αλλοιώνεται. Κατά το πέρασμα των γενεών, τη δημιουργία νέων ιδεών και νέων τρόπων σκέψης, εμφανίζονται και νέες ανάγκες επικοινωνίας, στις οποίες οι γλώσσες ανταποκρίνονται με την αλλοίωση και την αλλαγή. Όπως μάλιστα έχει γράψει ο Σετάτος (παρατίθεται στο Φραγκουδάκη, 2001: 47), «η γλώσσα αναγκαστικά προσαρμόζεται στις νέες ανάγκες επικοινωνίας, η χρήση του λόγου εισάγει νέα στοιχεία στη γλωσσική δομή, και έτσι αλλάζουν οι γλώσσες».

Η συμπεριληπτική χρήση της γλώσσας είναι βασικό εργαλείο για την καλύτερη αντιμετώπιση της ισότητας των φύλων. Μέσα από αυτήν, προσπαθούμε όχι μόνο να αποφύγουμε σεξιστικές και στερεοτυπικές εκφράσεις, αλλά και να δημιουργήσουμε ένα περιβάλλον που προωθεί την ισότητα ευκαιριών και τη σεβαστική αντιμετώπιση. Η προσέγγιση αυτή παρακινεί τους ανθρώπους να σκέφτονται εκτός από τα στερεότυπα ρόλων των φύλων και να αναγνωρίζουν την ποικιλομορφία των ατόμων, ανεξαρτήτως φύλου. Στην ελληνική γλώσσα, όπου τα γραμματικά γένη παρουσιάζουν πρόκληση, θα μπορούσε να προταθεί η χρήση ουδέτερων διατυπώσεων και επιλογής λέξεων που δεν παραπέμπουν αποκλειστικά σε ένα φύλο.

Η διαδικασία αλλαγής της σεξιστικής γλώσσας και πρακτικών αναδύει τη σημασία της μεταβολής της σκέψης των ατόμων. Δεν είναι απλώς ζήτημα υιοθέτησης διαφορετικών συμπεριφορών, αλλά απαιτεί αλλαγή στην ιδεολογία του καθενός, κάτι που με τον καιρό θα επηρεάσει τόσο τη γλώσσα όσο και την κοινωνία. Σύμφωνα με την Pauwels (2003), οι προσωπικές ιδεολογίες παίζουν κεντρικό ρόλο στην κατανόηση της προσέγγισης της γλωσσικής αλλαγής. Κάποιοι υποστηρίζουν την αλλαγή του γλωσσικού πλαισίου για ένα δίκαιο κοινωνικό πλαίσιο, ενώ άλλοι επιζητούν το αντίστροφο. Οι υποστηρικτές αυτής της αλλαγής επιδιώκουν πρώτον να αποκαλύψουν τη

σεξιστική φύση της γλώσσας, δημιουργώντας μια γλώσσα που θα αντικατοπτρίζει και την γυναικεία οπτική. Επιπλέον, επιδιώκουν τη διόρθωση του υφιστάμενου γλωσσικού συστήματος για ισότιμη αντιπροσώπευση και δίκαιη αντιμετώπιση και των δύο φύλων. Οι στρατηγικές για την επίτευξη αυτών των στόχων ποικίλλουν, με έμφαση στον ρόλο των θεσμών, ιδιαίτερα του σχολείου, στην αντιμετώπιση του γλωσσικού και κοινωνικού σεξισμού.

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018), «Η ουδέτερη ή συμπεριληπτική ως προς το φύλο γλώσσα δεν είναι απλώς ζήτημα πολιτικής ορθότητας. Η γλώσσα αντανακλά και επηρεάζει δυναμικά νοοτροπίες, συμπεριφορές και αντιλήψεις». Σκοπός της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας είναι να αποφεύγονται επιλογές λέξεων στις οποίες μπορεί να αποδοθεί χαρακτήρας προκατάληψης, διάκρισης ή απαξίωσης, επειδή υπονοούν ότι ένα βιολογικό ή κοινωνικό φύλο είναι ο κανόνας.

Στις οδηγίες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (2018) σχετικά με τη χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας, γίνονται οι παρακάτω παρατηρήσεις:

Σε γλώσσες με φυσικά γένη, όπως τα αγγλικά, τα δανικά και τα σουηδικά, παρατηρείται μια έκφραση προς την ουδετεροποίηση. Προκειμένου να επιτευχθεί αυτό, χρησιμοποιούνται ουδέτεροι όροι και πραγματοποιείται η αντικατάσταση εμφυλών όρων με αντίστοιχους ουδέτερους. Για παράδειγμα, αντί για τους όρους "chairman" ή "spokesman," χρησιμοποιούνται οι ουδέτεροι όροι "chair" και "spokesperson."

Σε γλώσσες με γραμματικά γένη, όπως τα γερμανικά και οι λατινογενείς γλώσσες, όπου το γραμματικό γένος συνδέεται με το φύλο, προτείνονται διάφορες στρατηγικές. Η "θηλυκοποίηση" αποτελεί προσέγγιση που χρησιμοποιεί θηλυκούς τύπους για αναφορά σε αρσενικά επαγγέλματα, με στόχο τη μείωση της διακριτικής μεταχείρισης.

Σε γλώσσες χωρίς γένη, όπως τα εσθονικά, τα φινλανδικά και τα ουγγρικά, όπου δεν υπάρχει η έννοια των γραμματικών γενών, το πρόβλημα της γλωσσικής ανισότητας λόγω φύλου είναι απουσιάζει ήδη, αφού οι γλώσσες αυτές είναι ουδέτερες προς το φύλο και δεν απαιτούν ειδικές στρατηγικές για την επίτευξη γλωσσικής ουδετερότητας.

Στις σχετικές ειδικές οδηγίες για τα ελληνικά, αυτά χαρακτηρίζονται ως μια έμφυλη γλώσσα, όπου ισχύουν κατ' ανάγκη οι κανόνες της γραμματικής, και δεν μπορεί να γίνει λόγος για ουδέτερη προς το φύλο γλώσσα. Ωστόσο τονίζεται ότι απαιτείται σεβασμός ως προς τους γραμματικούς κανόνες. Ορισμένες από τις λύσεις που δίνονται είναι:

- η χρήση της λέξης «άνθρωπος», που μπορεί να αναφέρεται σε ανθρώπους και των δύο φύλων
- η χρήση του πληθυντικού που είναι κοινή για δύο γραμματικά γένη (πολιτικοί), ή η χρήση εναλλακτικού όρου στον πληθυντικό (καθηγητής/καθηγήτρια – εκπαιδευτικοί) ή η χρήση περιφράσεων (νοσηλεύτης/νοσηλεύτρια – νοσηλευτικό προσωπικό),
- η χρήση της προστακτικής (σε αναφορά σε υποψηφίους η φράση «αναφέρετε το όνομα και την διεύθυνση σας» αντί «όνομα/διεύθυνση υποψηφίου» που περιλαμβάνει μόνο το αρσενικό γένος),
- η χρήση παθητικής φωνής (ο βουλευτής ανακοίνωσε τα μέτρα στους πολίτες – τα μέτρα ανακοινώθηκαν στους πολίτες)
- η χρήση πληθυντικού συνοδευόμενη την πρώτη φορά από ονοματικό προσδιορισμό, για να αποφευχθεί και η εκτεταμένη χρήση διπλών τύπων (οι βουλευτές, άνδρες και γυναίκες)

Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι αυτές οι στρατηγικές και τάσεις μπορεί να διαφέρουν ανάλογα με τις κοινωνικές και πολιτισμικές πραγματικότητες των κάθε κοινοτήτων και χρηστών της γλώσσας.

Σε κείμενα του Κοινοβουλίου, προτείνεται η χρήση γλώσσας που αποφεύγει τις έμφυλες διακρίσεις, με πιθανές εναλλακτικές λύσεις και αποφυγή διπλών τύπων για τα επαγγέλματα και τα αξιώματα.

Η συζήτηση παραμένει ανοιχτή, και ενθαρρύνεται η εξέταση εναλλακτικών όρων που προάγουν την ισότητα, διατηρώντας πάντα τον σεβασμό προς τη γραμματική και την κοινωνική πραγματικότητα.

Ένα παράδειγμα μη σεξιστικής γλώσσας είναι η αντικατάσταση του όρου "επάνδρωση" με τον πιο πολυδεκτικό όρο "στελέχωση". Αντί να χρησιμοποιούμε όρους που ενισχύουν στερεότυπα, επιδιώκουμε να ενισχύουμε μια προσέγγιση που βασίζεται στις ικανότητες και όχι στο φύλο. Ομοίως, προτείνεται η προώθηση της χρήσης επιλεγμένων λέξεων και εκφράσεων που δεν ενισχύουν στερεότυπα, αλλά αντανακλούν την πραγματική ποικιλομορφία της κοινωνίας. Αυτό συμβάλλει στην διαμόρφωση μιας κουλτούρας που εκτιμά και προάγει την ποικιλομορφία και την ισότητα.

Ακόμη, ενδιαφέρον δείχνει ο Οδηγός Χρήσης μη σεξιστικής γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα της Γενικής Γραμματείας Ισότητας Φύλων του Υπουργείου Εσωτερικών (2018), ο οποίος περιέχει κατευθυντήριες γραμμές για τη χρήση μη φυλετικής γλώσσας, με στόχο την προώθηση της γλωσσικής ισότητας μεταξύ των φύλων. Σε αυτόν επισημαίνεται ότι σε κείμενα που αναφέρονται σε μεικτούς πληθυσμούς πρέπει να χρησιμοποιούνται και τα δύο γένη, ενώ σε αποκλειστική αναφορά σε γυναίκες να χρησιμοποιείται μόνο το θηλυκό γένος. Επίσης, προτείνεται η χρήση του θηλυκού γραμματικού γένους για ανατροπή του κυρίαρχου γραμματικού κανόνα και η αποφυγή αναπαραγωγής αρσενικών στερεοτύπων. Ο οδηγός προτείνει επίσης τη συστηματική χρήση διπλής σήμανσης του γραμματικού γένους όταν αναφέρονται μεικτές ομάδες ανθρώπων, ενώ σε αποκλειστική αναφορά σε γυναίκες πρέπει να χρησιμοποιείται αποκλειστικά η μορφολογία του θηλυκού γένους.

Εξετάζοντας ιδιαίτερα την υπεροχή του αρσενικού τύπου, ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση παρατήρηση της Τσίγκου (2021) να χρησιμοποιούμε την κάθετο (/) για να αντικαταστήσουμε τον γενικό αρσενικό τύπο και να εμφανίσουμε και τα δύο γένη ολογράφως ακόμη κι αν αυτό «βαραίνει το κείμενο».

Εφαρμόζοντας την οδηγία περί χρήσης της καθέτου (/) αυτές τις οδηγίες, θα μπορούσαμε να έχουμε τα εξής παραδείγματα:.

- Στο άρθρο: Ο/Η πρόεδρος, Του/Της πολιτικού
- Σε ουσιαστικά όταν υπάρχει διτυπία: Μεταφραστής/Μεταφράστρια
- Επίθετα, μετοχές, κλπ.: Ο αιτών/Η αιτούσα

- Στον πληθυντικό: Φοιτητές/Φοιτήτριες
- Σε αντικατάσταση του γενικού αρσενικού τύπου, μπορούμε να εμφανίσουμε και τα δύο γένη ολογράφως. Παραδείγματα: Ο μεταφραστής και η μεταφράστρια.
- Επίσης, είναι δυνατή η χρήση καθέτου μεταξύ των δύο γενών αντί του συμπλεκτικού συνδέσμου, όπως: Ο μεταφραστής / η μεταφράστρια.
- Επίσης, μπορεί να χρησιμοποιηθεί η κάθετος με συγκεκριμένη τη δεύτερη λέξη, όπως: Ο/Η μεταφραστής/-άστρια ή Η/Ο μεταφράστρια/-αστής

Η γλωσσική εξέλιξη εξαρτάται από διάφορες κοινωνικές, οικονομικές, πολιτικές, τεχνολογικές, και επικοινωνιακές αλλαγές. Ενέργειες που ενισχύουν τη συνείδηση σχετικά με τον τρόπο που απεικονίζονται ορισμένες ομάδες ατόμων μπορούν να οδηγήσουν σε πιο δίκαιη εκπροσώπηση κάποιων κοινωνικών ομάδων, όπως γυναίκες και άνδρες. Η αλλαγή της γενικευμένης χρήσης των αρσενικών τύπων ή η προώθηση μιας πιο συμπεριληπτικής γλώσσας συχνά αντιμετωπίζεται με περιθωριοποίηση ή άρνηση, με επιχείρημα πως τέτοιες πρακτικές είναι δύσκολες στην εφαρμογή, μη πρακτικές ή παρεμβαίνουν στην ελευθερία του λόγου (Παπαδημητρίου, 2022) .

Αξίζει να σημειωθεί πως το νόημα δεν εκφράζεται αποκλειστικά από τις λέξεις, αλλά και από συγκυριακές καταστάσεις. Οι αποτελεσματικότερες αλλαγές στη γλώσσα θα έρθουν και θα διευκολυνθούν μέσω αλλαγών τόσο σε προσωπικό όσο και θεσμικό επίπεδο. Η εστίαση στην ισότητα στη γλώσσα αφορά και την γενικότερη ισότητα των φύλων και κατά συνέπεια μια ευρύτερη κοινωνική αλλαγή.

Οι προτάσεις αυτές αποτελούν προσπάθειες για την επίτευξη περισσότερης ισοτιμίας και αντικατοπτρίζουν τις διαφορετικές προσεγγίσεις που μπορούν να υιοθετηθούν ανάλογα με τις γλωσσικές και κοινωνικές συνθήκες.

Διερμηνεία

Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο στις σχετικές οδηγίες του (2018) αναφέρει ότι στον τομέα της διερμηνείας, η δέσμευση για τη χρήση ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας είναι έντονη. Οι υπηρεσίες του Κοινοβουλίου προσπαθούν να ενστερνιστούν τις αρχές της αμεροληψίας, της αναγνώρισης και της ισότητας, και για τον σκοπό αυτόν, παρέχουν τον οδηγό τους σε ηλεκτρονική μορφή.

Η διερμηνεία, η προφορική μεταφορά του νοήματος, μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε ταυτόχρονα, είτε διαδοχικά (στην πλειονότητα των περιπτώσεων, εξαιρουμένης της από κειμένου διερμηνείας και της προφορικής μετάφρασης, όπου παρεμβαίνει γραπτό κείμενο), δίνοντας δύο δυνατότητες χρόνου στον διερμηνέα. Στην περίπτωση της ταυτόχρονης, το μήνυμα στην γλώσσα-στόχο μεταφέρεται με διαφορά δευτερολέπτων, σχεδόν ταυτόχρονα. Στην περίπτωση της διαδοχικής, ο διερμηνέας περιμένει τον ομιλητή να τελειώσει προτού ξεκινήσει την διερμηνεία. Έχει την δυνατότητα να κρατάει σημειώσεις, καθώς και να κατανοήσει το μήνυμα στο σύνολο του, αν και πλέον αυτό το είδος έχει αντικατασταθεί σε μεγάλο βαθμό από την ταυτόχρονη (Βλαχόπουλος, 2014).

Σύμφωνα με την Παπαδημητρίου (2022) παρόλο που οι διερμηνείς γνωρίζουν τους κανόνες της ουδέτερης ως προς το φύλο γλώσσας που ισχύουν για τις γλώσσες εργασίας τους, υπάρχουν περιορισμοί που δυσχεραίνουν την πλήρη εφαρμογή αυτών των κανόνων περί ουδέτερης γλώσσας. Η υψηλή ταχύτητα της διερμηνείας, η ανάγκη σεβασμού του τρόπου έκφρασης και των προθέσεων των ομιλητών, καθώς και η αποφυγή παρεμβάσεων στη συντακτική επιμέλεια αποτελούν περιορισμούς που επηρεάζουν την ομαλή χρήση ουδέτερης γλώσσας.

Επιπλέον, τα ειδικά χαρακτηριστικά του προφορικού λόγου, σε σύγκριση με τον γραπτό λόγο, επιβάλλουν προκλήσεις στην ενσωμάτωση ουδέτερης γλώσσας στη διαδικασία της ταυτόχρονης διερμηνείας. Η διερμηνεία είναι μια εξαιρετικά ταχύρρυθμη και εντατική δραστηριότητα, πράγμα που δυσκολεύει τη συνεχή εφαρμογή ουδέτερης γλώσσας.

Η προσέγγιση που προτείνεται είναι σημαντική για την εξέλιξη της διερμηνείας και την επίτευξη υψηλότερων επιπέδων επαγγελματικής αναγνώρισης και εκπαίδευσης. Η διερμηνεία κοινοτικής επικοινωνίας και η διερμηνεία συνεδρίων εκτελούν διαφορετικούς ρόλους και απαιτούν διαφορετικές δεξιότητες, και, ως εκ τούτου, η εξειδίκευση και η εκπαίδευση πρέπει να προσαρμόζονται ανάλογα.

Η αναγνώριση της σημασίας της διερμηνείας συνεδρίων και η παροχή επαρκών αποδοχών και καλύτερων συνθηκών εργασίας στους επαγγελματίες αυτούς είναι σημαντική για την προώθηση της υψηλής ποιότητας στη διερμηνεία. Αντίστοιχα, η απουσία κατοχύρωσης και προγραμμάτων εκπαίδευσης για τη διερμηνεία κοινοτικής επικοινωνίας μπορεί να οδηγήσει σε ανεπαρκή προετοιμασία και αναγνώριση για αυτόν τον τύπο διερμηνείας.

Είναι ενθαρρυντικό ότι ορισμένοι οργανισμοί, όπως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, δίνουν τη δυνατότητα στους νέους διερμηνείς να εξοικειωθούν με την εργασία των διερμηνέων μέσω της τοποθέτησής τους σε συγκεκριμένες υπηρεσίες. Αυτό μπορεί να βοηθήσει τους νέους διερμηνείς να αποκτήσουν πρακτική εμπειρία και να κατανοήσουν καλύτερα τις απαιτήσεις της διερμηνείας σε διάφορα περιβάλλοντα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ανάγκης εκπαίδευσης των διερμηνέων παρατίθεται από την Παπαδημητρίου (2022), στην περίπτωση διερμηνείας Αγγλικά-Ελληνικά και τη φράση “The President of the Hellenic Republic”. Στο παράδειγμα αυτό, εξηγείται πώς οι γλωσσικοί συνδυασμοί στα αγγλικά και τα ελληνικά μπορεί να προκαλέσουν δυσκολίες όταν πρόκειται για δηλώσεις που αφορούν συγκεκριμένα πρόσωπα. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, όταν αναφερόμαστε στην Πρόεδρο της Δημοκρατίας, δεν είναι δυνατή η χρήση διπλού τύπου ("ο/η Πρόεδρος της Δημοκρατίας") ούτε η αυθαίρετη χρήση του αρσενικού γένους ("ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας"). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η γενική αναφορά σε "Πρόεδρο" μπορεί να προκαλέσει σύγχυση στο κοινό, καθώς η πρόεδρος είναι γυναίκα, και μπορεί να γίνει αναφορά στο όνομά της αργότερα στον λόγο, προκαλώντας σύγχυση λόγω της αρχικής χρήσης του αρσενικού γένους.

Εν κατακλείδι, η επένδυση σε προγράμματα εκπαίδευσης και η αναγνώριση των διαφορετικών ειδών διερμηνείας είναι ουσιώδης για τη βελτίωση των προσόντων και των συνθηκών εργασίας των διερμηνέων, προάγοντας παράλληλα την ποιότητα των υπηρεσιών διερμηνείας σε διάφορα πεδία.

Σχολιασμός της Διερμηνείας της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου.

Για να επιβεβαιώσουμε την υπόθεσή μας ότι, παρά τις σχετικές οδηγίες, κατά τη διερμηνεία υπερέχει ο αρσενικός τύπος, ακούσαμε και παρακάτω σχολιάζουμε τη Διερμηνεία της Ολομέλειας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου στις 15 Ιανουαρίου 2024, όπως ανακτήθηκε από το ίδιο το κέντρο πολυμέσων (Multimedia center) του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (<https://multimedia.europarl.europa.eu/en/webstreaming?view=day>). Η γλώσσα πηγή είναι τις περισσότερες φορές τα Αγγλικά, αλλά και τα Γαλλικά και τα Γερμανικά. Η μελέτη μας αφορά τις γλωσσικές επιλογές στη γλώσσα στόχο (δηλαδή τα Ελληνικά) από γλωσσολογικής και όχι μεταφραστικής άποψης. Ύστερα από καταγραφή των γλωσσικών επιλογών κατά τη διερμηνεία, καταλήγουμε στις ακόλουθες παρατηρήσεις:

Παρατηρήσεις

1. Δεν προκύπτει κατά τη διερμηνεία η χρήση μειωτικής γλώσσας έναντι των γυναικών, όπως χυδαίες αναφορές ή υβριστικές εκφράσεις. Ωστόσο, η χρήση γλώσσας που «ξεχνάει» τις γυναίκες, με υπεροχή του αρσενικού (βλ. παρακάτω), μόνο μειωτική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί. Συγκεκριμένα, με τη χρήση του γενικευμένου αρσενικού «Οι αρχηγοί των πολιτικών κομμάτων» αποκλείονται οι γυναίκες αρχηγοί της Ευρωβουλής: Iratxe García Pérez (S&D), Theresa Reintke (Greens, EFA) και Manon Aubry (Left). Ακόμη, αναφέροντας με τον αρσενικό τύπο «Οι Ιδρυτές της Ευρωπαϊκής Ένωσης» απαξιώνεται το έργο των γυναικών όπως για παράδειγμα της Simone Veil, πρωτεργάτριας της Ευρωπαϊκής Ένωσης και πρώτης Προεδρίνας της Ευρωβουλής¹.
2. Ως στερεοτυπική χρήση της ανδρικής υπεροχής, εντοπίσαμε τη χρήση του «Ιδρυτικοί Πατέρες» ως απευθείας απόδοση του Founding Fathers of the European Union. Κρίνουμε ότι η χρήση του «Ιδρυτικά Μέλη» θα ήταν πιο σωστή.
3. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικού σεξισμού εμφανίζεται στα επαγγελματικά ονόματα και τις ιδιότητες, όπου η χρήση του αρσενικού γένους είναι συντριπτική. Αυτό παρατηρείται τόσο στη χρήση του "περιεκτικού" αρσενικού όσο και στη χρήση αρσενικών ονομάτων, ακόμα και όταν υπάρχουν αντίστοιχες θηλυκές μορφές ή ουσιαστικά. («οι Ευρωβουλευτές», «οι γεωργοί», «οι επιστήμονες», «οι επενδυτές»).

¹ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/simone-veil_el

4. Συνολικά, η γλωσσική πρακτική της χρήσης του αρσενικού γένους είναι εμφανώς κυρίαρχη στη διερμηνεία της ολομέλειας, αντικατοπτρίζοντας μια ανισότητα μεταξύ των φύλων. Ακόμα και αν το κοινό που απευθυνόταν, αποτελούταν από άνδρες και γυναίκες βουλευτές, οι διερμηνείς επέλεξαν τη γενικευμένη χρήση του αρσενικού: «Όλοι σας (δηλαδή οι άνδρες και γυναίκες βουλευτές) ξέρετε..» ή «Για κάθε ενδιαφερόμενο». Επιπλέον, εντοπίζεται η συστηματική χρήση του λεγόμενου "περιεκτικού" αρσενικού, με συνεχή συμφωνία άρθρων, προσαρτημάτων και αντωνυμιών στο αρσενικό γραμματικό γένος. Επίσης, χρησιμοποιούνται οι αρσενικοί τύποι των ονομάτων, ακόμα και όταν υπάρχει διτυπία ή το αντίστοιχο θηλυκό ουσιαστικό. Η υπεροχή του αρσενικού τύπου εμφανίζεται τόσο σε:
- 1) Άρθρα, κυρίως στον πληθυντικό «ΟΙ πολιτικοί κρατούμενοι», «ΟΙ εργαζόμενοι» αλλά και σε μία περίπτωση που καταγράψαμε «Ο Καθένας από εσάς». Επίσης και το αόριστο «ένας», αναφερόμενοι στους βουλευτές.
 - 2) Ουσιαστικά σε ενικό και πληθυντικό «Συνάδερφε» ενώ απευθυνόταν στην κυρία Βόζενμπεργκ αλλά και γενική προσφώνηση «Συνάδερφοι», «οι πολίτες», «οι χριστιανοί» και «οι ακτιβιστές».
 - 3) Μετοχές: «ενωμένοι», «ενδιαφερόμενοι», «εργαζόμενοι»
 - 4) Κύρια ονόματα «Παλαιστίνιοι», «Υεμενίτες», «Ευρωπαίοι».
- Με βάση τις ίδιες τις οδηγίες του Κοινοβουλίου προτείνουμε σε περιπτώσεις αναφοράς σε μεικτούς πληθυσμούς να παρατίθενται και τα δύο γένη των αντωνυμιών που αναφέρονται σε πρόσωπα. Επίσης, όταν υπάρχει αποκλειστική αναφορά σε γυναικεία πρόσωπα, προτείνεται η χρήση αντωνυμιών γένους θηλυκού για να είναι κατανοητή η αναφορά στο φύλο των προσώπων.
- 5) Αντωνυμίες: «αυτοί», «εκείνοι».
- Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι το φύλο του/της διερμηνέα δεν φαίνεται να επηρεάζει την παρουσία σεξιστικού λόγου, καθώς και σε αποσπάσματα που η διερμηνέας ήταν γυναίκα δεν παρατηρήθηκε κάποια διαφορά στη χρήση ή μη συμπεριληπτικής γλώσσας μιας και η υπεροχή του αρσενικού τύπου ήταν εμφανής.
 - Μοναδική εξαίρεση υπεροχής του αρσενικού τύπου συναντάμε στο 18^ο λεπτό της διερμηνείας. Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι «το νομοσχέδιο ψηφίστηκε από όλους, εκτός από έναν, ή μία» σε απόδοση του voted by everyone but one). Τη συγκεκριμένη στιγμή

υπήρχε παύση από την πλευρά της ομιλήτριας και έτσι αυτό το κενό κατά τη γνώμη μας αξιοποιήθηκε από το διερμηνέα προσθέτοντας και τον θηλυκό τύπο. Πράγματι, η γλωσσική αυτή επιλογή είναι σωστή καθώς, δεδομένου ότι η ψήφος είναι κρυφή, δε γνωρίζουμε αν ήταν άνδρας ή γυναίκα Ευρωβουλευτής που ψήφισε κατά του νομοσχεδίου. Θεωρούμε ωστόσο ότι αυτό το χρονικό περιθώριο που είχε ο διερμηνέας έπαιξε βασικό ρόλο σε αυτή του την επιλογή. Όπως είπαμε παραπάνω, οι γρήγοροι ρυθμοί της προφορικότητας της διερμηνείας δεν επιτρέπουν στον/στην διερμηνέα μεγάλη ελευθερία καθώς θα πρέπει ταυτόχρονα να παρακολουθούν αυτό που λέγεται στη γλώσσα στόχο.

- Τέλος, μία «εκ του αποτελέσματος» παρατήρηση που θα θέλαμε να κάνουμε, είναι η ανάγκη γνώσης από την πλευρά του/της διερμηνέα για να κάνει τις σωστές επιλογές ψς προς το φύλο. Πράγματι, δεδομένοι ότι Πρόεδρος της Ευρωβουλής είναι η κυρία Metsola, οι διερμηνείς θα πρέπει να γνωρίζουν αυτή την λεπτομέρεια οπότε όταν ο/η ομιλητής/-τρια στη γλώσσα στόχο την προσφωνεί ως “Dear President”, τότε στα ελληνικά να αποδίδεται (όπως και έγινε στο απόσπασμα που μελετάμε) ως «Αγαπητή κυρία Πρόεδρε».

Γενικοί Κανόνες-Προτάσεις

Λαμβάνοντας υπόψιν μας τις παρατηρήσεις μας κατά τη γλωσσολογική μας μελέτη αλλά και τις γενικές οδηγίες του Ευρωκοινοβουλίου, θα θέλαμε με τη σειρά μας να κάνουμε τις παρακάτω προτάσεις ώστε να χρησιμοποιείται ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα στην διερμηνεία με γλώσσα στόχο την Ελληνική:

1. Κατά την αναφορά σε μεικτούς πληθυσμούς αποτελούμενους και από γυναίκες και άνδρες, να χρησιμοποιείται ταυτόχρονα και το αρσενικό και το θηλυκό γένος.
2. Σε περίπτωση αποκλειστικής αναφοράς σε γυναίκες, να χρησιμοποιείται αποκλειστικά το θηλυκό γένος.

3. Όταν υπάρχει αμφισημία ως προς το γένος του ονόματος αναφοράς, να αναγράφονται τα άρθρα σε και τα δύο γένη, ειδικά στην περίπτωση της μορφολογικά κοινής ονομαστικής και γενικής του πληθυντικού, προσθέτοντας τη διευκρίνιση "γυναίκες και άνδρες".
4. Σε περιπτώσεις μορφολογικής ταύτισης αρσενικού και θηλυκού γένους, τα προσαρτήματα να παρατίθενται και στα δύο γένη. Εάν δεν είναι εφικτό, προστίθεται η φράση "γυναικών και αντρών".
5. Σε αναφορά σε μεικτούς πληθυσμούς, να παρατίθενται και τα δύο γένη των αντωνυμιών που αναφέρονται σε πρόσωπα. Σε αποκλειστική αναφορά σε γυναικεία πρόσωπα, να αποφεύγεται η γενική χρήση αντωνυμιών γένους αρσενικού.
6. Σε περίπτωση κυριαρχίας του αρσενικού γένους στη γλώσσα-πηγή, να δηλώνονται και τα δύο γένη/φύλα για να αποφευχθεί η συνεπαγόμενη ερμηνεία των ουδέτερων λέξεων ως αρσενικές.
7. Επιμένουμε στην αποφυγή απαξιωτικών στερεοτύπων και στην απορρίψη της χρήσης τους.

Επίλογος

Ολοκληρώνοντας αυτήν την έρευνα για τη χρήση ουδέτερης γλώσσας στις υπηρεσίες διερμηνείας του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, προκύπτει σαφώς η σημασία της συνεισφοράς της στην προώθηση της ισότητας των φύλων.

Η γλωσσική σεξιστική τάση που προτιμά το αρσενικό είδος αντιμετωπίζεται με επιτυχία μέσω των κατευθυντηρίων γραμμών του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, οι οποίες ενισχύουν τη γλωσσική διαφορετικότητα και την ισότητα των φύλων.

Συζητώντας ένα παράδειγμα ερμηνείας στα ελληνικά από την ολομέλεια του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, αποκαλύπτονται τα θετικά και οι προκλήσεις της υλοποίησης της ουδέτερης γλώσσας στο κοινοβουλευτικό περιβάλλον.

Κλείνοντας, πιστεύουμε ότι η ουδέτερη γλώσσα μπορεί να δράσει εκπαιδευτικά και να συμβάλει μακροπρόθεσμα στην αλλαγή των σεξιστικών προτύπων και τρόπων αναφοράς, Όπως άλλωστε υποστηρίζει και η Παυλίδου (2002: 50):

«[...] κάτι που εκ πρώτης όψεως μοιάζει να είναι απόλυτα θεμιτό και αθώο –μια ακόμη έκφραση της αρχής της οικονομίας στη γλώσσα- οδηγεί στον αποκλεισμό το μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού πληθυσμού, αρχικά από το πεδίο της πρόσληψης και στη συνέχεια από τις νοητικές αναπαραστάσεις του κόσμου μας. Πίσω από τη γενετική χρήση του αρσενικού δεν υπάρχουν άντρες και γυναίκες, αλλά συχνά μόνον άντρες, και ο γλωσσικός εξοβελισμός των γυναικών οδηγεί στον συμβολικό αποκλεισμό τους από όλα τα πεδία και τις δραστηριότητες της κοινωνίας που χαίρουν κάποιας αναγνώρισης ή αξίας».

Βιβλιογραφικές Αναφορές

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Black A., Buller L., Hoyle E. και Todd M., (2019). *Feminism is...* . Great Britain: Dorling

Kindersley Limited

- Bussmann, H. & M. Hellinger. (2001-2003). *Gender Across Languages*. 3 τόμ. Amsterdam: John Benjamins.
- Eckert P. & S. McConnell-Ginet. (2003). *Gender and Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmes, J. & M. Meyerhoff. (2003). *Handbook of Language and Gender*. Οξφόρδη: Blackwell.
- Litosseliti, L., (2013). *Gender and Language: Theory and practice*. London/New York:

Routledge

- Liu, S., Volcic, Z. και Gallois, C., (2018). *Εισαγωγή στην Διαπολιτισμική Επικοινωνία*.

Μετάφραση από Αγγλικά από Α. Φριλίγγο. Αθήνα: Gutenberg

- Mills, S. (2008), *Language and Sexism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Office for Gender Mainstreaming, (2021). The five principles of gender mainstreaming.

[online] Διαθέσιμο από:

<https://www.wien.gv.at/english/administration/gendermainstreaming/principles/five-principles.html> [Πρόσβαση 15/12/2023]

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αθανασίου, Ε. (2022). *Γλωσσικός σεξισμός και συμπεριληπτική γλώσσα: η περίπτωση του θηλυκού γένους στην ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο
- Αλβανούδη, Α. (2013). *Η κοινωνική και γνωσιακή διάσταση του γραμματικού γένους*. Διδακτορική Διατριβή. Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Αποστόλου, Φ. 2015. Εκπαίδευση στην κοινοτική διερμηνεία και μετάφραση. Στο *Η μετάφραση και η διερμηνεία για δημόσιες υπηρεσίες στην Ελλάδα*. [online] Διαθέσιμο από:

<http://hdl.handle.net/11419/965> [Πρόσβαση 10/01/2024]

- Αρχάκης, Α., Κονδύλη, Μ. (2011). *Εισαγωγή σε θέματα κοινωνιογλωσσολογίας*. Νήσος.
- Ασημακοπούλου, Σ., (2018). *Ο σεξισμός στην Ελληνική γλώσσα και προτάσεις αποφυγής του: Μια συγκριτική μελέτη με τον τρόπο πραγμάτωσης και αντιμετώπισης του φαινομένου στην Αγγλική γλώσσα*. Διπλωματική εργασία. Πανεπιστήμιο Πατρών: Πάτρα

- Βασιλειάδου, Ε., (2021). *Γλωσσικός σεξισμός και στερεότυπα για το φύλο στον ελληνικό κοινοβουλευτικό λόγο*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
- Βλαχόπουλος, Σ., (2014). *Η δικαστηριακή διερμηνεία στην Ελλάδα: Καταγραφή και αξιολόγηση της πραγματικότητας*. Ηγουμενίτσα: Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων/ΤΕΙ Ηπείρου

- Γαλανού, Μ. (2014). *Ταυτότητα και έκφραση φύλου*. Αθήνα: Σωματείο Υποστήριξης Διεμφυλικών
- Γκασούκα, Μ., (2014) *Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις του φύλου. Ζητήματα εξουσίας και ιεραρχίας*. 3η εκδ., Αθήνα: Διάδραση, Αθήνα
- Γκασούκα, Μ. και Γεωργαλλίδου, Μ., (2014). *Ένταξη της ισότητας των φύλων στη γλώσσα*

των διοικητικών εγγράφων. [online] Διαθέσιμο από:

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjky__1m9vyAhUWDmMBHVMALEQFnoECAUQAQ&url=http%3A%2F%2Fold.isotita.gr%2Fvar%2Fuploads%2FMELETES%2F0dhgos%2520Xrisis%2520Mi%2520Seksistikis%2520Glossas.pdf&usg=AOvVaw2xrxSYi-9L5QgcGI5QOuSx [Πρόσβαση 30/01/2024]

- Γκασούκα, Μ. και Γεωργαλλίδου, Μ., (2018.) *Οδηγός Χρήσης Μη Σεξιστικής Γλώσσας στα Διοικητικά Έγγραφα*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία Ισότητας των Φύλων. (online) Διαθέσιμο από: <https://isotita.gr/wp-content/uploads/2018/01/%CE%9F%CE%B4%CE%B7%CE%B3%CF%8C%CF%82-%CE%BC%CE%B7-%CF%83%CE%B5%CE%BE%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE%CF%82-%CE%B3%CE%BB%CF%8E%CF%83%CF%83%CE%B1%CF%82.pdf> (Πρόσβαση 20/12/2023)
- Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, (2000). Χάρτης Θεμελιωδών

Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. [online] Διαθέσιμο από:

https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf [Πρόσβαση 31/01/2024]

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2018). Gender-neutral language in the European Parliament.

[online] Διαθέσιμο από:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact>

[=8&ved=2ahUKEwiaiOnpnNvyAhWi2AKHZOHCrYQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F151780%2FGNL_Guidelines_EN.pdf&usg=AOvVaw2ycW8KdRCO6Bbt](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiaiOnpnNvyAhWi2AKHZOHCrYQFnoECAUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F151780%2FGNL_Guidelines_EN.pdf&usg=AOvVaw2ycW8KdRCO6Bbt)

8SrZcf6u (Πρόσβαση 31/01/2024)

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, (2018). Ουδέτερη προς το φύλο γλώσσα στο Ευρωπαϊκό

Κοινοβούλιο. [online] Διαθέσιμο από:

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact>

[=8&ved=2ahUKEwiBqYDMnNvyAhWJ8eAKHUJ2CfwQFnoECAMQAQ&url=https](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiBqYDMnNvyAhWJ8eAKHUJ2CfwQFnoECAMQAQ&url=https)

[%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F187093%2FGNL_Guidelines_](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiBqYDMnNvyAhWJ8eAKHUJ2CfwQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F187093%2FGNL_Guidelines_)

[EL-original.pdf&usg=AOvVaw2Y6r9tI9z-RNr3beTKphyd](https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwiBqYDMnNvyAhWJ8eAKHUJ2CfwQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.europarl.europa.eu%2Fcmsdata%2F187093%2FGNL_Guidelines_EL-original.pdf&usg=AOvVaw2Y6r9tI9z-RNr3beTKphyd) [Πρόσβαση 31/01/2024]

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2020). Σεξισμός: Δες τον. Κατονόμασε τον. Σταμάτησέ τον.

[online] Διαθέσιμο από: <https://www.coe.int/el/web/human-rights-channel/stop-sexism>

[Πρόσβαση 31/01/2024]

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2021). Σπουδές και περίοδοι άσκησης. [online] Διαθέσιμο από:

<https://www.europarl.europa.eu/interpretation/el/study-and-traineeships> [Πρόσβαση 30/01/2024]

- Κογκίδου, Δ. & Γκασούκα, Μ.,(2014),*Αξιολόγηση των προτεινόμενων αναλυτικών προγραμμάτων των επιτροπών στα διάφορα γνωστικά αντικείμενα με κριτήρια το φύλο και τον πολιτισμό*, Λευκωσία: Τ. Ι και ΙΙ. Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Υπηρεσία Ανάπτυξης Προγραμμάτων,
- Μαλτέζου, Δ., & Κουλαουζίδης, Γ. Α. (2020). *Έμφυλα στερεότυπα και μετασχηματισμός θεωρήσεων στην εσπερινή εκπαίδευση ενηλίκων: νοητικές συνήθειες και αποπροσανατολιστικά βιώματα γυναικών που επιστρέφουν στην εκπαίδευση*. Έρευνα στην Εκπαίδευση, 9(1), 92-111.

- Μελέτη, Β. Φεμινιστική γλώσσα και ορολογία: η συγχρονική και διαχρονική θεώρησή της στο εκπαιδευτικό σύστημα. ΕΛΕΤΟ, Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία» κεφ. 9. Αθήνα, 12-14 Νοεμβρίου 2015.
- Μενεγάκη, Μ. & Ευθυμίου, Λ. (2009). Εξουσία και γλώσσα στη σύγχρονη ελληνική κοινωνία. Μια προσέγγιση. In E. Close, G. Couvalis, G. Frazis, M. Palaktoglou, and M. Tsianikas (eds.) "Greek Research in Australia: Proceedings of the Biennial International Conference of Greek Studies, Flinders University June 2007" (pp. 449- 466), Flinders University Department of Languages - Modern Greek: Adelaide.

- Πανελλήνιας Ένωσης Μεταφραστών, (2021). Ο Κώδικας Δεοντολογίας μας. [online]

Διαθέσιμο από: <https://pem.gr/poioi-eimaste/o-kodikas-deontologias-mas/> [Πρόσβαση 31/01/2024]

- Παπαδημητρίου, Α., (2021). *Οι γυναίκες σήμερα: μια διαπολιτισμική προσέγγιση σε θέματα*

πολιτικής, φεμινισμού και περιβάλλοντος εργασίας. Διπλωματική εργασία. Κέρκυρα:

Ιόνιο Πανεπιστήμιο

- Παπαδημητρίου, Α., (2022). *Ουδέτερη ως Προς το Φύλο Γλώσσα στη Διερμηνεία και τη Μετάφραση: Τεχνικές και Παραδείγματα στα Ελληνικά και τα Αγγλικά*. Πτυχιακή εργασία. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο
- Παυλίδου, Θ.-Σ. (2006). *Γλώσσα-γένος-φύλο: Προβλήματα, αναζητήσεις και ελληνική γλώσσα*. Στο Γλώσσα-Γένος-Φύλο, 2η έκδ., επιμ. Θ.-Σ. Παυλίδου, 15-64. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών [Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη].
- Τσαμπούκας, Α. (2017). Proceedings of the 4th Patras International Conference of Graduate Students in Linguistics (PICGL4) (Patras, 20-22/5/2016). Στο V. Alexelli, K. Balasi, G. Magionos & G. Roubea (eds). Patras: University of Patras, pp. 167-182.
- Τσοκαλίδου, Π. (1996). Το φύλο της γλώσσας: Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας για τον δημόσιο λόγο. Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων.
- Τσίγκου, Α.Μ. (2020). *Γλωσσική Ποικιλία, ορισμός και διαστάσεις*. Διάυλος

- Τσίγκου. Α.Μ. (2021). Μετάφραση και Συμπεριληπτική Γλώσσα στα Ελληνικά. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο. (online) Διαθέσιμο από: <https://www.noesis.edu.gr/wp-content/uploads/2023/06/simperiliptiki-Tsigou.pdf> (Πρόσβαση 15/12/2023).
- Τσοκαλίδου, Ρ., (2001). Γλώσσα και φύλο. [online] Διαθέσιμο από: https://www.greek-language.gr/greekLang/studies/guide/thema_b8/index.html [Πρόσβαση 15/01/2024]
- Τσοκαλίδου, Π. (1996) “*Το Φύλο της Γλώσσας*”. (Οδηγός μη σεξιστικής γλώσσας για το δημόσιο ελληνικό λόγο). Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνίδων Επιστημόνων
- Φραγκουδάκη, Α. (1988α). Γλώσσα λανθάνουσα 2 - Η θυγάτηρ της Εύας και το επικρατέστερο γένος. Δίνη, φεμινιστικό περιοδικό, 2, 82-85.
- Φραγκουδάκη, Α. (1988β). Γλώσσα λανθάνουσα 3 – ή γιατί δεν υπάρχουν βουλεύτριες παρά μόνον χορεύτριες; Δίνη, φεμινιστικό περιοδικό, 4, 42-44.
- Φραγκουδάκη, Α. (1999), *Γλώσσα και ιδεολογία*, Οδυσσέας
- Χαραλαμπίκης, Χ. (1992). *Νεοελληνικός λόγος: Μελέτες για τη γλώσσα τη λογοτεχνία και το ύφος*. Αθήνα: Νεφέλη.